

§2. ПОЕМА «МАРІЯ». УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД

Готуючи до видання текст колективної наукової монографії, присвяченої 200-й річниці виходу у світ поеми знаного кременчанина польського поета Антонія Мальчевського, ми не могли оминати такий непересічний для науки факт, що українською ця «українська повість», правда не повністю, була опублікована ще далекого 2008 року. Автором цього перекладу є відома в краю полоністка, кандидат філологічних наук, авторка багатьох посібників та підручників з польської мови, засновник і керівник школи «Moja polska» **Наталія Лобас**.

Запроваджуємо цей переклад не тільки до наукового (що вже відбулося), але й літературного обігу

Передмова перекладача

Поема Антонія Мальчевського «Марія» — один із яскравих голосів польського романтизму й водночас важливий документ української присутності в цій літературній традиції. Автор, пов'язаний із українським простором походженням і досвідом, створив твір, у якому природа, історія та культура нашої землі стають тлом для роздумів про долю людини. Перекладаючи «Марію», я хотіла

нагадати, що «українська школа» в польській літературі — це не лише сторінка минулого, а простір діалогу, який варто продовжувати. У цих текстах - спільні культурні корені, що дає можливість відчутти, як література будує мости, навіть там, де історія їх руйнує. Сьогодні, коли ми знову переосмислюємо власну ідентичність і взаємини культур, «Марія» звучить особливо сучасно — як спроба почути одне одного через слово.

Наталя Лобас

**АНТОНІЙ МАЛЬЧЕВСЬКИЙ. МАРІЯ: українська
повість. Фрагменти**
**ANTONI MALCZEWSKI. MARIA: powieść ukraińska.
Fragmenty**

Пісня I

I

Гей, ти, на бистрім коні, куди мчиш, козаче?
Чи угледів зайця, що по степу скаче?
Чи думкою пустився на вольную волю
З вітром українським навперейми полем?
А може, до любки, що чека на ниві,
Сумну пісню співаючи, летиш нетерпливий?
Бо й шапка козацька, кінь під сідлом грає,
Аж курява туманом дорогу вкриває.
Запал якийсь розжарює темні твої лица
І, як вогник в полі, радістю світлиться.
Поре вихор кінь твій, як стріла напнутий,

Як і ти – дикий, хоч послухом скутий.
Втікай, чорноморцю, на скрипучім возі,
Бо степу син розтопче сіль по дорозі.
А ти, чорна пташино, що усіх вітаєш,
Кружляєш, заглядаєш, мов когось шукаєш,
Спіши таємницю відкрити козакові,
Бо ж як коло скінчиш – не доженеш воїв.

II

І довго, і далеко чуть копит звучання,
Бо на полях розлогих розляглось мовчання.
Ні шляхтича веселого, ні лицаря голос,
Лише вітер гуде сумно, згинаючи колос,
Лиш з могил зітхання й стогін тої слави.
Чий вінок зів'ялий поховали трави.
(Дика пісня та слова іще дикіші має
І дух Польщі колишньої нащадкам ховає).

III

Минув козак урвища і глибокі яри.
Де ховатись люблять вовки і татари.
Підлетів до фігури (місце її знане,
Бо під нею віддавна упир похований).
Здійняв козак шапку, хреститься три рази -
І, як вітер, далі степом, пильні ж віз накази.
І кінь бистрий, до жодних чарів нечулий,
Лише пирскнув, заіржав – та й собі гайнули.
Темний Буг по гранітах шаль срібну снує,
А вірний козак до пана думкою мандрує.
Шумить млин на річці, десь нечисть шаліє,
Козака кінь бистрий, вірний розуміє,
Й через луки квітучі, будяки жакливі
Так швидко не проскаче і сайгак лякливий.
Цар пустелі лине бездоріжжям тихим,
А степ – кінь – козак – вечір – одна душа дика.
О! хто ж йому хоча би тут гулять заборонить!

Зник! – у рідному стену ніхто не догонить.

IV

Рушай, рушай, козаче! Наказ поспішити,
В старім гордім замку змін не полічити.
Пай Воєвода, що віддавна із сином не ладив,
Нині довгу й ласкаву з ним розмову провадив
Та не зникли давні образи і чвари,
Які серце труїли, наміри ламали.
Сльози розпачу чулого, пихи запальної
Лилися – часто – гірко, та в одному домі.
Інакше вже в замку: зникли несмак, жалість,
Ясніє розкіш панська, прадідів зухвалість.
Й поміж дворян і служби значного оршаку
Грона пажів, лицарство домового знаку.
У чудові кімнати (давно не бувало)
Зійшов пан Воєвода, багато убраний.
А що кожен це щастя хвалить поспішався.
Більше сином, ніж славою, здавалось, пишався.
У спокійних рисах важко розпізнати
Почуття глибокі: лиш одвагу знати,
Мова чудова, для людей ім'я знамените,
Що в собі, то навіки для усіх закрите.
Лиш тепер, чи з потреби, а чи зі зворушень,
Пестощами ніби свою муку довгу душить
І про щось тихенько з сином розмовляє.
На лиці поважнім, видно, усміх грає,
А в очах швидка і дика радість промайнула,
Як нібито думка, що давно вже снулась.
Враз збулася. Чи як коли в труді безупиннім
Спочити на хвилю, хоч би й на кропиві.
Спочити? – ох, може, лиш чоло, що палає,
Покласти, де тисяча жал вже чекає.

V

До пізньої ночі в замку гомоніли,

До пізньої ночі труби дзвеніли.
Давній вернув звичай, розкоші охота.
Довгі столи сяяли від срібла та злота.
А панський льох, як серпе, здавався відкритий.
Старий угрин пускав жарти знамениті,
І тони єднаючи з галасом заразом,
Мелодією музика пробивалась часом
До пізньої ночі. З рядів довгих на стінах
Гострі мальовані лиця прародини.
Здавалося, мертвими очима іскрили,
Вуса підкручували і до п'яних пили.

VI

З уст веселість ллється, в очах думка стигне.
Глиб найглибшу серця їсть хробак провини,
А як радість яка людей до купи скличе,
Через пиху та лестощі – нещирі обличчя.
Може, так в давнім замку? Ніч світло згасила
Та вповні вступила в темну свою силу.
Втихли сурмачі вже, сон щастя ховає,
Сич з вежі, як з труни, гукать починає,
А ще - в крилі бічному широкої будови,
Де смілий Воєвода зір орла суворий
За зморщені повіки, незримий, ховає
(Як у ножни камінь, що ним гордість сяє).
Ще кроки чутно, тяжко хтось зітхає,
У високих склепіннях відголос стихає.
Там, де гість незваний увійти не сміє
Думка його скрита самотньо жевріє.

IX

Під старими липами думав старий Мечник,
В голові зів'ялій важкі тягнув речі,
Хоч той жупан чорний, сумний від сивизни,
Носив і ясні барви, як служив вітчизні
(Вітчизні! чиє ім'я серед бою й ради,

Вибору спірного і гучного свята
Чистим вогнем горіло, серце ж, як весною
Отой птах до сонця, билося жагою!).
Стемнів час чуттів красних – гей, проминувся,
Лиш життя болить, а квіт його навіки згорнувся.
Думав – й нинішні гризоти, і минулі жалі,
Близька ганьба жалобним сукном покривала.
О! поки подиху стане, так легко поганий
Пломінь пихи завзятої гнізда не дістане!
О! поки чорний жупан дуже тіло ще тисне,
В сухих пальцях, як треба, стара шабля ще блисне!
Але потім? – Мечник думав й погляд водив гордий,
Повний нехоті, гніву, а може, й погорди.
При ньому невіста. Її врода сяє,
Та чом краса юна така вже сумная?
Ані строям, ні квітам її не вбирати,
Чорні очі опущені та жалобні шати.
А на личку смуток, чоло хилить нишком,
І все її ссайво – терпіння усмішка.
Або якщо раптом поміж густих тіней
Яка думка чи спогад – враз почервоніє –
Ніби хитким блідим світлом, як місяця вповні,
Незвичайним життям білий камінь сповнить.
Постать гарна, шляхетна – як з ангелів грона,
Як вони, чиста, чарівна й сувора.
Та подих ядучий мирських тих відносин
Бруньку юних сердець обпік, наче осінь.
То ще на дорозі, там, де вихор шаліє,
У тяжких землі кайданах, небесне створіння.
Серце носить засохле, а світить, як зорі,
Подібна до плоду Мертвого моря.
Так під барвою пишною, натрудившись до поту,
Мандрівник бачить мед, знаходить же попіл.
Якийсь солод похмурий у її русі кожнім,
Ні сльози, ані жалю в погляді порожнім.
О, ні – тих минулих турбот вже не видні війни,

Лиш зниклої надії гробівець спокійний.
Тільки лампа світла в тих очах горіла –
І згасла, й своїм димом все лице стемнила.

Пісня II

I.

«Буйно квітне, самото степовий цвіт гине,
І погляд далеко, марно блудить в рівнині:
В неминучій гризоті як шукаєш рятунок –
Сіре небо на полі, терпких ягід трунок.
Йди краще до миртів й кипарисів краю,
Бо щодня в весільній шаті у них сонце грає,
В них у чистім повітрі і ясніший погляд,
Голоси розбещені і розкішний подих,
У них лаври ростуть, та небо погідне,
Й земля забарвлена, думки вільні й гідні.
На струнких будівлях мужі віків давніх
В білих шатах – горді своїх імен славних
Здалека запрошують у чарівні скелі
Богів та героїв – павуків оселі
Там, якщо давні речі у думках глибоко,
Може, в ту блакить дивну звернеш своє око
Знайдеш в розпачі солод, приємність в жалобі
Як усміх уст коханих в смертельній хворобі.
Та на поля не йди, як в серці тривога
На рівнині могили – більше нічого
(Решту вітер вкраїнський дощенту роздмухав)
Сиди вдома і думи про козаків слухай.

II

Молоде пахоля попід плотом стало
На смуток, який носить, уважають мало.
А той, хто з ним розмову вів, на ворота спершиш
В інший бік вищирився, очі розверзши
Де різнобарвні строї, де галас і ляскіт,
Бо нежданим почетом зближалися маски.

I

«Чи знаєш венетійський карнавал?
Вдень і вночі,
Веселий, бистрий, палючий;
Маска ховає – а хто запитає
Про справи чиї. того привітає
Галас, сміху обвал!
Живо, радісно,
Скрито, млосно!
Старий дожд, арлекін молодий,
Дівчина гожа — насолоду сюди;
Матрони, ксьондзи (шахраї)
Свободи;
В човнах, на плотах,
Чорніють у водах.
Галас, сміху обвал –
Чи знаєш венетійський карнавал?».

2.

Ми собі їдемо санним кулігом,
Вдень і вночі???
Веселі, бистрі, палючі.
Маска ховає – а хто хоче знати,
Звідки ми й чиї, то відповідати
Сміхом і криком.
Бажання щире
Ворота відкриє!
Бо Краков'янки й паломник сивий,
Жиди, Циганки, в парах завіють,
Ворожки, чорти (нешахраї)
Налиють:
Летімо саньми,
І їдуть з нами,
Галас, сміху обвал —
Чи знаєш ти польський карнавал?»

XV

Врешті до брами кінь груди доніс у піні,
Й заіржав – остудити повітрям ніздрі неспокійні.

Але хоч місяць ясний, не видно нікого,
Ні джура в стремено швидку не кине ногу.
«Мабуть, вже дуже пізно – хай сплять – без турботи», -
Так думав Вацлав, прив'язуючи коника до плоту,
І з втіхою живою, в якій серце тоне,
Коли вже битись має при коханім лоні,
І з поглядом світлим, де страх утихає,
Одним скоком щасливим до дверей підлітає.
Ах! Скільки чару, пестошів для нього збудити!
Ще хвилина, і буде найщасливіший в світі.
Й між ангелів! Постукав: раз, другий, - третій
Три рази лиш луна відповіла в леті.

[...]

О, який твердий же сон їх. Нетерплячість радить,
Бо шабля одним рухом у дім запровадить.
Та порух раптовий мусив спинити,
Збудити в ній неспокій, щоб свій скоротити?
Краще в його грудях бур скінчиться дорога.
Щоб кохану завжди минала тривога!

Переклад з польської — Наталя Лобас.